

Javna tribina na temu:

“Priliv mozgova/pameti: kako dovesti, vratiti, zadržati stručnjake u BiH?”

Sarajevo, 24. 06. 2010.g.

SAŽETAK

U prostorijama ACIPS-a je 24. 06.2010.g. u 11h održana prezentacija preliminarnih rezultata prve faze ACIPS-ovog istraživanja “Priliv mozgova/pameti: kako dovesti, vratiti, zadržati stručnjake u BiH?” te je tim povodom upriličena i javna tribina na kojoj se o ovom fenomenu pričalo iz različitih perspektiva, kako teorijskih tako i praktičnih, te su otvorena brojna pitanja. Javnu tribinu je moderirao Sanel Huskić, predsjednik ACIPS-a.

Prisutnima su se obratili Sara Nikolić ispred ACIPS-a, Alma Šunje ispred Međunarodne organizacije za migracije (IOM-a), Isma Stanić ispred Sektora za iseljništvo Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice, Lamija Tanović ispred Univerziteta u Sarajevu i Erol Mujanović kao predstavnik projekta Program zapošljavanja i zadržavanja mladih u BiH koji finansira Fond za dostizanje milenijumskih razvojnih ciljeva Vlade Španije. Safet Kešo ispred Ministarstva za obrazovanje i nauku Kantona Sarajevo i Lilijana Oruč ispred Instituta za naučno istraživački rad i razvoj Kliničkog centra Univerziteta u Sarajevu kao i Bosnaskohercegovačke medicinske inicijative, se nisu pojavili na javnoj tribini iako je bilo predviđeno da također budu panelisti.

Sara Nikolić je prisutnima prezentirala preliminarne rezultate **ACIPS**-ovog istraživanja “Priliv mozgova/pameti: kako dovesti, vratiti, zadržati stručnjake u BiH?” te napomenula da je u pitanju regionalno istraživanje, sa učešćem partnerskih ne-vladinih organizacija u Srbiji, Albaniji, Makedoniji i Crnoj Gori. Nikolić je naglasila da se BiH suočava sa problemom permanentnog odljeva mozgova te iznijela podatak da je iz ove zemlje u periodu između 1989 i 1994 otišlo 650 000 ljudi. Kao posebno zabrinjavajuću istakla je činjenicu da je 81% magistara i 75% doktora nauka napustilo BiH u istom periodu. Nikolić je dalje istakla da je „Strategija razvoja nauke BiH” jedini javni dokument koji trenutno prepoznaje problem odljeva mozgova, ali da je problem nepostojanje akcionog plana za ovu strategiju te da je neophodno da se stvori strateški okvir i na taj način obezbijede preduslovi za kreiranje prostora koji bi privukao i zadržao stručnjake koji su ovoj zemlji potrebni. Trenutne inicijative koje se odnose na problem odljeva mozgova su individualne i fragmentirane. Individualne inicijative se uglavnom odnose na organizaciju naučnih skupova i konferencija, a postojali su i programi privremenog povratka stručnjaka, kao što su TOKTEN i TRQN, finansirani od strane međunarodnih organizacija, kao i druge ne-vladine inicijative. Međutim, država još uvijek nije prepoznala interes u planskom i struktuiranom pristupu ovom pitanju. Nikolić je u ovom kontekstu naglasila i značaj jačanja veza sa dijasporom te potrebu da se promovira cirkulacija mozgova, pogotovo mobilnost mladih. Upravo u tom svijetlu je neophodno riješiti pitanja stvarne implementacije Bolonjskih reformi i nostrifikacije diploma u BiH.

Nakon što su predstavljene preliminarni rezultati prve faze istraživanja prisutnima se obratila **Lamija Tanović**. Tanović je istakla da su statistike u oblasti odliva mozgova poražavajuće i naglasila da je BiH druga zemlja po procentu visoko obrazovane dijasporice. Ona je naglasila da nije neophodno da se obrazovani kadar vrati u BiH u kojoj niti ima adekvatne uslove za rad niti može dobiti posao, ali je neophodno da država pokaže interes i stvori preduslove za ostvarivanje saradnje koja može biti od velike koristi za ovu zemlju. Tanović je dalje ukazala na činjenicu da u BiH sada postoji *Centar za informiranje i priznavanje dokumenata iz oblasti visokog obrazovanja* te otvorila pitanje nostrifikacije diploma i rezultata rada pomenute institucije. Tanović smatra da postoje projekti koji se bave pitanjima priliva mozgova i saradnje ali da su rezultati zanemarujući. Kao posebno bitno pitanje je istakla stavljanje naglasaka na ponovnu uspostavu sistematske regionalne saradnje na različitim akademskim poljima. Već postojeća neformalna mreža akademske i istraživačke saradnje, uspostavljena u periodu bivše Jugoslavije, koja i danas funkcionise na osnovi ličnih, ad-hoc kontakata između znanstvenika, treba biti osnažena i sistematski unaprijeđena

Alma Šunje iz IOM-a je svoje izlaganje otvorila konstatacijom da razvoj zemlje počiva na mladoj radnoj snazi i da je neophodno zaustaviti trend odlaska mladog visokoobrazovanog kadra iz BiH. Naglasila je da je privlačenje stručnjaka koji žive u dijaspori iznimno bitno, pogotovo za poslijeratna društva, te da se projekti koji za cilj imaju upravo povratak stručnjaka u zemlje odakle potiču, širom svijeta rade još od 60ih godina, iznoseći primjere Latinske Amerike i Afrike. Šunje je predstavila projekte u kojima je IOM učestvovao, a koji su za cilj imali privremeni ili stalni povratak stručnjaka koji su porijeklom iz BiH. U okviru projekta RQN (Return of Qualified Nationals – Povratak kvalifikovanih stručnjaka) koji je IOM implementirao od 1996.g. do decembra 2002.g., u BiH su se vratila 862 stručnjaka i još 1906 članova njihovih porodica. U okviru ovog projekta, stručnjacima koji su izrazili želju da otvore vlastiti posao su osim finansijske pomoći obezbijeđeni i treninzi iz finansijskog i marketing menadžmenta, dok je njihovo stambeno pitanje riješeno u saradnji sa opštinama i lokalnim organizacijama koje su se bavile rekonstrukcijom. Onim stručnjacima koji nisu izrazili interes da pokrenu privatni posao je osim stambenog pitanja riješeno i pitanje zaposlenja. Naime, IOM je opremao radno mjesto stručnjaka i snosio troškove njegove neto plate za period od godinu dana dok je poslodavac bio dužan plaćati poreze i doprinose. Prema podacima IOM-a, 85% stručnjaka je ostalo na radnim mjestima za koje su potpisali ugovor u sklopu ovog projekta.

Rezultat TOKTEN (Transfer of Knowledge through Expatriate Nationals) projekta, koji je IOM radio u saradnji sa UNDP-em i Ministarstvom vanjskih poslova Bosne i je i Bosanska medicinska inicijativa (BMI), uspostavljena u okviru Kliničkog centra Univerziteta u Sarajevu, i istaknuta kao primjer dobre prakse u ovoj oblasti. BMI je projekat usmjeren na sistemsko uvezivanje i poboljšanje komunikacije između medicinskih radnika u BiH i inostranstvu sa krajnim ciljem unapređenja stanja u zdravstvu u BiH. Zahvaljujući ovom projektu razvijeni su dobri komunikacijski kanali te je uspostavljena saradnja između bosanskohercegovačkih klinika i brojnih medicinskih ustanova u svijetu, posebno kada je riječ o razmjeni naučnih radova i novih tehnika u dijagnostici, te međunarodnoj specijalizaciji za stručnjake iz BiH. Kao takva, ova inicijativa trenutno predstavlja najbolji primjer uspješne saradnje domaćih stručnjaka i

stručnjaka iz dijaspore. Predstavnicu Ministarstva ljudskih prava i izbjeglica, Isma Stanić, je istakla da je i otvaranje Centra za srce u Sarajevu velikim dijelom rezultat rada ove inicijative.

Šunje je naglasila da je za sve projekte koje je IOM radio na polju priliva mozgova/pameti postojao veliki interes stručnjaka iz dijaspore da bez naknada doprinesu razvoju BiH. Sa druge strane, ne samo da takve inicijative nisu dočekanе sa oduševljenjem, već ti ljudi nailaze na velike sistemske prepreke u realizaciji istih. Jedna od prepreka je, kako je istakla Šunje, neprilagođenost radnog prava te činjenica da naši zakoni ne priznaju koncept volonterizma. Ovo stvara probleme pri implementaciji projekata kao što je TRQN, koji organizira privremeni povratak i profesionalni angažman visokoškoloovanih emigranata s ciljem prenosa znanja i iskustva na poslodavce u BiH, te jedini način da se implementira ova vrsta projekata jeste da se u ugovor stavi napomena poslodavca da će stručnjak izvršavati poslove koji nisu predviđeni sistematizacijom rada. Nadalje, poslodavci često ne prepoznaju transfer znanja, što je osnovni cilj pomenutog projekta, kao investiciju i faktor razvoja vlastite firme već očekuju direktnu finansijsku korist od ove razmjene. Ona je istakla da glavna prepreka trenutno nije u nivou zainteresiranosti dijaspore već unutar same BiH, koja trenutno nedovoljno iskorištava postojeće potencijale, te je posebno naglasila kako se na radu na rješenju problema odliva mozgova mora angažovati cijela zajednica.

Ispred **Sektora za iseljenišvo Ministarstva ljudskih prava i izbjeglica** prisutnima se obratila **Isma Stanić**. Stanić je iznijela statistike kojima raspolaže MLJPI prema kojima dijasporu BiH trenutno čini oko 1 350 000 osoba. Samo unutar 650 000 osoba koje su napustile BiH u periodu između 1989 i 1994 bilo je 28,6% visokoobrazovanih stručnjaka te 260 000 djece koja su u međuvremenu stekla univerzitetsko i postdiplomsko obrazovanje, te naglasila da je među bosanskohercegovačkom dijasporom raširena želja da učestvuju i svojim znanjem i vještinama doprinesu razvoju BiH. Stanić je istakla kako problematika odliva nije prestala biti aktuelna nakon masivnih odlazaka tokom i po završetku rata, te da stručnjaci još uvijek napuštaju BiH. Stanić je govorila o prednostima postojanja profesionalnih organizacija dijaspore u inozemstvu kao i inicijativama koje su usmjerene ka mobilisanju i angažiranju stručnjaka iz dijaspore, navodeći primjere dobre prakse. Istakla je da su u MLJPI svjesni ljudskog potencijala koji se nalazi u dijaspori i upoznati sa iskustvima susjednih zemalja kad je riječ o fenomenu odljeva/priliva mozgova te da su uložili znatne napore u „mapiranje mozgova“ u dijaspori što je rezultiralo izdavanjem publikacija koje sadrže veliki broj biografija visokokvalificiranih stručnjaka porijeklom iz BiH, koje imaju za cilj skrenuti pažnju na veliki potencijal koji se nalazi u dijaspori te potaknuti relevantne institucije na provođenje neophodnih reformi u cilju korištenja ovog potencijala.

Stanić je također istakla da su predstavnici MLJPI učestvovali u izradi Razvojne strategije BiH, te da su u Strategiju kroz svoje prijedloge uvrstili programe koji za cilj imaju korištenje potencijala, vještina i znanja dijaspore kao i poboljšanje obrazovnog sistema BiH. Međutim, ono što je bitno istaći u ovom pogledu je da mehanizmi/politike koje se tiču priliva mozgova nisu u isključivom domenu jedne institucije, te da se pored MLJPI druge institucije moraju angažovati kao aktivni implementatori programa odnosno kreatori politika. U tom kontekstu, Stanić je govorila i o nadležnostima Ministarstva Vanjskih Poslova kada je riječ o dijaspori, navodeći da je njihova odgovornost da štite prava i interese državljanina BiH u inozemstvu te da su obavezni konstantno

raditi na podsticaju, razvoju i koordinaciji saradnje sa iseljeništvom. Oblasti za koje je trenutno odgovorno Ministarstvo civilnih poslova kada govorimo o dijaspori su obrazovanje i nauka kao i pitanja ličnih dokumenata i državljanstva. U MLJPI su također pripremili materijal za izradu Strategije o iseljeništvu kao i neke projekte koji se provode u saradnji sa međunarodnim organizacijama. Stanić je na kraju istakla da su najveći problemi koje treba prevazići iscjepkanost nadležnosti državnih institucija i nedovoljno razvijena svijest o značaju ovog problema.

Ispred **Fonda za dostizanje milenijumskih razvojnih ciljeva Vlade Španije Erol Mujanović** je predstavio Program zapošljavanja i zadržavanja mladih u BiH (YERP) koji se provodi u periodu 2010 - 2012.g. u saradnji 5 UN agencija (uključujući IOM), a finansiran je od strane UN-ovog Fonda za ostvarivanje Milenijskih razvojnih ciljeva. Projekat će se provesti u 17 najvećih gradova sa velikim brojem nezaposlenih i obuhvatiti će populaciju između 15 - 30. godina starosti. Projekat se sastoji od 3 komponente koje su kreirane da bi se povećali kapaciteti obrazovnog sistema i lokalnih zajednica u cilju povećanja zapošljavanja mladih, ojačali kapaciteti zavoda za zapošljavanje i civilnog društva za sprovođenje mjera za zapošljavanje mladih te da bi se maksimalizirao pozitivan odnosno minimalizirao negativan uticaj migracija mladih. Mujanović je naglasio da su u kreiranju ovog projekta učestvovali i lokalni partneri koji su upoznati sa stanjem na terenu te kao neke od projektnih aktivnosti naveo i omogućavanje obrazovanja koje uključuje životne vještine, obezbijedivanje programa profesionalne orijentacije, omogućavanje sticanja radnog iskustva za mlade, otvaranje Centara za savjetovanje i konsultaciju mladih pri Biroima za zapošljavanje, itd. Mujanović se posebno osvrnuo na uvođenje cirkularnih migracijskih šema te kao primjer dobre prakse, uspostavljanja programa koje potenciraju priliv/zadržavanje mozgova u BiH, istakao onaj u ugostiteljskom sektoru u Tuzli.

Učesnici javne tribine su se složili da je problem odliva pameti te uspostavljanja politika i praksi za zadržavanje pameti u BiH od izuzetne važnosti te da zaslužuje više pažnje. BiH se suočava sa odlaskom visokokvalificiranog kadra i aktivne radne snage koja je stub svakog društva, a istovremeno ne čini dovoljno da zaustavi negativan trend migracija. U BiH u ovom kontekstu postoje samo nezavisne inicijative ali ne i sistematski pristup ovom problemu. Političke partije pitanje odliva/priliva mozgova rijetko uključuju u svoje programe jer smatraju da im neće obezbijediti glasove. Neophodno je da BiH stvori uslove koji će omogućiti da stučnjaci koji su se obrazovali i stekli iskustvo van BiH svojim znanjima i vještinama doprinesu razvoju matične zemlje. U dijaspori postoji želja da se doprinese procesu napretka BiH ali se nailazi na otpor kada se isto pokuša provesti u djelo i ukoliko se ovakvo stanje uskoro ne promjeni BiH će trajno izgubiti ovaj veliki potencijal. Potrebno je identificirati i raditi na izgradnji te unaprijeđenju postojećih kapaciteta / programa koji potenciraju pozitivne prakse na ovim poljima, te staviti poseban fokus na revitalizaciju regionalne saradnje te promociju cirkulacije mozgova kroz programe mobilnosti mladih koji su trenutno dostupni. Također je naglašena potreba da BiH usvoji Razvojnu strategiju kako bi se napokon jasno definisala prioritarna polja u koja Bosna i Hercegovina treba da ulaže.